

CHREMATONIMIA JASNEJ GÓRY I JEJ UWARUNKOWANIA KULTUROWE

Słowa tematyczne: chrematonim, hagionim, ideonim, patrocinium, teonim

Tematem szkicu są nazwy własne różnych obiektów znajdujących się w obrębie zespołu klasztoru zakonu paulinów, zlokalizowanego na Jasnej Górze w Częstochowie. Badane nomina propria odnoszą się do denotatów, które obejmują elementy zabudowy zewnętrznej (bazylika, bastiony, bramy, muzea, budynki, dzwony, place) oraz wewnętrznej (kruchty, kaplice, sale), a ponadto do takich wytworów sztuki, jak: ołtarze główne i boczne, rzeźby, obrazy ścienne i sztalugowe, cykle polichromii na malowidłach ściennych i sklepiennych oraz medalionach. Pominięto natomiast onimy dzieł sztuki stanowiących ekspozycje stałe lub zmienne, zlokalizowane w różnych budynkach kompleksu jasnogórskiego, w tym bogate zbiory Biblioteki Jasnogórskiej i Skarbca.

W analizie onomastyczno-kulturowej przyjęto perspektywę diachroniczną, co pozwoliło na uwzględnienie pierwotnych nazw niektórych obiektów. Przegląd badanego nazewnictwa uporządkowany został według typu obiektów, do których się odnosi.

KOŚCIÓŁ

Początki klasztoru sięgają 1382 r., kiedy to książę Władysław Opolczyk sprowadził paulinów z Węgier do dawnego kościoła parafialnego na mocy dekretu książęcego z 9 sierpnia tego roku oraz ufundował klasztor. Nazwa *Jasna Góra* (łac. *Clarus Mons*) została nadana klasztorowi przez węgierskich paulinów na pamiątkę macierzystego klasztoru św. Wawrzyńca na Jasnej Górze w Budzie.

Główną część zespołu klasztoru stanowi bazylika (tę rangę świątynia ma od 1906 r.) pw. *Znalezienia Krzyża Świętego i Narodzenia Najświętszej Maryi Panny*. Pierwszy kościół parafialny (drewniany, jednonawowy) wsi Stara Częstochowa¹

¹ Częstochowa powstała z połączenia Starej i Nowej Częstochowy (dawniej Częstochówki) 19 sierpnia 1826 r. (Braun 1977: 68).

pw. *NPM Dziewicy i Rodzicielki* powstał około połowy XIII w. Na jego miejscu w latach 1425–1430 wzniesiono drugi (murowany z kamienia), przekształcając go w świątynię trójnawową. Trzeci, późnogotycki kościół pw. *Świętego Krzyża i NPM*, powstał z wykorzystaniem dawnego budynku jako prezbiterium (konsekrowany w 1463 r.). Bazylika jasnogórska, której układ przestrzenny zmieniał się na przestrzeni wieków, obejmuje obecnie: prezbiterium, nawę główną, dwie nawy boczne, cztery kaplice, kruchtę, zakrystię oraz krypty grobowe (Rozanow, Smulikowska 2009: 24–25).

BASTIONY I BRAMY

Jasna Góra pełniła w przeszłości także funkcję fortecy, utworzonej około 1620 r. na polecenie Zygmunta III Wazy i ukończonej staraniem Władysława IV, później powiększonej, obudowanej murami. W 1813 r. pozbawiona została funkcji obronnej. *Forteca Jasnogórska*² stanowiła czworokątną twierdzę z charakterystycznymi bastionami na ostrożkach, otoczoną gotycką fosą i wałami ziemnymi. Twierdza wytrzymała trzy oblężenia: Szwedów w 1655 r., Rosjan w 1771 r. i Austriaków w 1809 r.

Na obwarowania twierdzy *Fortalitiium Marianum* (inaczej *Twierdza Maryjna*; tak nazwał twierdzę jasnogórską w 1639 r. król Władysław IV Waza) składały się bastiony i bramy, które stanowią trwałe elementy zabudowy zespołu klasztornego, istniejący również współcześnie. Fortyfikacje bastionowe Twierdzy Maryjnej tworzą cztery bastiony (Rozanow, Smulikowska 2009: 169–173): północno-wschodni pw. *Świętej Trójcy* (od nazwiska fundatorów zwany też bastionem³ *Szaniawskich*), południowo-zachodni pw. *św. Barbary* (od nazwiska fundatorów zwany bastionem *Lubomirskich*), północno-zachodni pw. *NPM* (zwany też *św. Rocha*, a od nazwiska fundatorów bastionem *Morsztynów*), południowo-wschodni pw. *św. Jakuba* (tzw. *Królewski*, od nazwiska fundatorów zwany bastionem *Potockich*, a od znajdującego się tam pomnika — bastionem *o. Kordeckiego*).

Zespół bramny (Rozanow, Smulikowska 2009: 173–176, 214) powstawał od lat dwudziestych XVII w. do drugiej połowy XVIII w.; przekształcany był w ciągu XIX i XX w. Składa się z czterech bram i łączących je murów. Są to: zewnętrzna brama *Lubomirskich* (ufundowana przez podkomorzego koronnego Jerzego Dominika Lubomirskiego, wojewodę krakowskiego, starostę olsztyńskiego, wzniesiona w latach 1722–1723); ulokowana za nią brama *Stanisława Augusta* (od imion króla Stanisława Augusta Poniatowskiego, wzniesiona w 1767 r. z okazji jego wizyty, która w rezultacie się nie odbyła; następnie zrujnowana i zrekonstruowana w po-

² http://www.jasnagora.com/nastronach_opracowanie.php?ID=23&Strona=5 (dostęp 25 VII 2016).

³ Nazw gatunkowych nie włączono do nazwy właściwej (Badyda 2011: 37).

łowie lat pięćdziesiątych XX w. jako brama pw. *MB Zwycięskiej*); trzecia to brama *MB Bolesnej* (wzniesiona w latach 1631–1641, przekształcona w 1723 r., restaurowana w 1906 r.); czwarta to brama *Wałowa*, tzw. *Jagiellońska/Jagiellonów* (wzniesiona w latach 1631–1641, uzupełniona w 1723 r., restaurowana w 1906 r.). Przy bastionie południowo-zachodnim położona jest brama *Wałowa im. Jana Pawła II*, tzw. *Papieska* (przebudowana w 1987 r.), która powstała z dawnej bramy przejazdowej. 9 grudnia 2016 r. otwarto na Jasnej Górze bramę *Miłosierdzia* (trzecia w kolejności od głównej bramy *Lubomirskich*).

MUZEA

Na terenie kompleksu klasztornego funkcjonują cztery muzea (Rozanow i Smulikowska 2009: 56–57, 164, 167): *Muzeum 600-lecia Jasnej Góry* (otwarte od 1982 r. w budynku drukarni, pochodzącym z pierwszej ćwierci XVIII w., do którego wchodzi się z dziedzińca klasztornego; prezentuje działalność kulturalno-artystyczną paulinów); *Arsenał Jasnogórski* (wzniesiony w latach 1660–1680, czynny do 1812 r.; na parterze mieści się sala dawnej zbrojowni, która obecnie przeznaczona jest na ekspozycje zmienne); *Skarbiec* (zbudowany w latach 1649–1651 nad zakrystią; wejście z wałów od strony wschodniej); *Skarbiec Pamięci Narodu im. o. Augustyna Kordeckiego* (od 2006 r.; zlokalizowany we wnętrzu wałowego bastionu św. Rocha).

Funkcje muzealne pełnią także: sala *Sakramentu Pokuty* (dawniej sala *Maryjna*), która znajduje się w budynku sąsiadującym od zachodu z bramą Wałową, do lat pięćdziesiątych ubiegłego wieku odgrywała rolę spowiednicy, pełni obecnie funkcję sali wystawowej ze zmiennymi ekspozycjami (Rozanow, Smulikowska 2009: 164–165, 167); sala *Rycerska*⁴ (dawniej sala *Dysput Teologicznych*), zbudowana w latach 1647–1649 w południowym skrzydle klasztoru jako pomieszczenie reprezentacyjne (była miejscem uroczystości klasztornych), stanowiące początkowo osobnym budynek, położony równolegle do Kaplicy Matki Bożej i połączony z nią przejściami na obu kondygnacjach; sala *im. o. A. Kordeckiego* (poświęcona przez papieża św. Jana Pawła II podczas pobytu na Jasnej Górze 4 czerwca 1997 r.), która znajduje się w przejściu pomiędzy bramą wjazdową a dziedzińcem; sala *Papieska* (poświęcona w 1997 r. przez Jana Pawła II), zlokalizowana pod jasnogórskimi wałami.

⁴ http://www.jasnagora.com/nastronach_opracowanie.php?ID=23&Strona=1 (dostęp 25 VII 2016).

INNE BUDOWLE I OBIEKTY

Przy dziedzińcu gospodarczym znajduje się kilka obiektów (Rozanow, Smulikowska 2009: 162–164): *Domy Muzykantów* (budynek wzniesiony w latach 1620–1658, przeznaczony pierwotnie na mieszkanie dla służby klasztornej, m.in. kapeli jasnogórskiej, częściowo dla załogi fortecznej i komendanta; obecnie na parterze budynku mieszczą się toalety i punkt informacyjny); *Apteka* (utworzona w 1639 r. przez prowincjała o. Paulina Kłodawskiego na potrzeby klasztoru i pielgrzymów, dawniej mieściło się tu laboratorium farmaceutyczne, czynne do 1864 r.) i tzw. *Pokoje Królewskie* (ulożone w tym samym budynku na piętrze, przeznaczone niegdyś dla dostojników, m.in. królów, gdyż reguła zakonu paulinów zabraniała przebywać osobom świeckim na terenie klasztoru klauzurowego); *Stary Świat* (zachodnie skrzydło klasztoru, tzw. mały klasztor, wzniesiony przed 1633 r., przebudowany po połowie XVII w. — jednopiętrowy budynek połączony skrzydłami z basztami narożnymi skrzydła zachodniego budynku głównego klasztoru).

Ponadto wymienić należy: *Krużganek Eucharystyczny*, tzw. *Wieczernik* (ulożony obok bazyliki, który powstał na miejscu dawnego cmentarza); *Domek Odźwiernego* (dawny budynek straży fortecznej z drugiej połowy XVII w., przebudowany w XIX w., wtopiony narożnikiem w południowo-wschodnią bramę Wałową); *Bibliotekę Jasnogórską* (budynek z początku XVIII w., umiejscowiony ponad wielkim refektarzem w skrzydle zachodnim klasztoru⁵) — *Starą* (dawne definitorium) i *Nową* (dawniej sala posiedzeń kapituły zakonnej) (Rozanow, Smulikowska 2009: 114–117).

KAPLICE

W rozbudowanym zespole klasztornej Jasnej Góry znajduje się dziewięć kaplic, z czego cztery umiejscowione są w samej bazylice (Rozanow, Smulikowska 2009: 39–52): pw. *Świętych Relikwii* (wzniesiona w latach 1626–1628 jako kaplica pw. *Filipa Nereusza*; w 1666 r. przebudowana na kaplicę pw. *Świętych Relikwii*; w latach 1751–1754 przekształcona staraniem księcia S. W. Jabłonowskiego na kaplicę grobową Jabłonowskich; w latach 1875–1927 przechowywany był tu obraz Matki Boskiej Kodeńskiej i w tym czasie funkcjonowała jako kaplica pw. *Matki Boskiej Kodeńskiej*), pw. *Aniołów Stróżów*, zwana też *Świętych Aniołów Stróżów // Najświętszego Serca Pana Jezusa // Jabłonowskich* (powstała w latach 1751–1754), pw. *św. Pawła Pierwszego Pustelnika // św. Pawła Eremitę // Denhoffów* (wzniesiona w 1382 r. w celu pomieszczenia relikwii św. Pawła

⁵ <http://www.niedziela.pl/arttykul/2480/Biblioteka-Jasnogorska> (dostęp 25 VII 2016).

Eremity, przyniesionej przez paulinów z konwentu św. Wawrzyńca koło Budy na Węgrzech, ufundowana przez Kaspra Denhoffa, wojewodę sieradzkiego i senatora Rzeczypospolitej, z przeznaczeniem na mauzoleum rodziny Denhoffów; budowana etapami przez kolejnych członków rodu do 1676 r., restaurowana w latach 1818–1819), pw. *św. Antoniego Padewskiego* (wzmianka o niej pochodzi z 1652 r., niszczone przez pożary, restaurowana w 1690, 1857 r. oraz w latach 1990–1991).

Pomiędzy kościołem a południowym skrzydłem klasztoru usytuowana jest kaplica *Cudownego Obrazu* (*Cudownego Obrazu Matki Boskiej // Matki Boskiej Częstochowskiej // Matki Boskiej Jasnogórskiej*; w pierwszej połowie XVII w. zwana *Królewską Komnatą Marii*) (Rozanow, Smulikowska 2009: 65–68).

Pozostałe obiekty sakralne tego typu to kaplice: pw. *Najświętszego Sakramentu* (Rozanow, Smulikowska 2009: 69), ulokowana na piętrze ponad przedsionkiem do kaplicy Cudownego Obrazu; powstała na miejscu dawnego chóru zakonnego — kapitułarza z pierwszej połowy XV w., przebudowana około połowy XVI w., w drugiej połowie XVII w. zamieniona w kaplicę pw. *św. Józefa*/pw. *Wieczystej Adoracji Najświętszego Sakramentu*; *Różańcowa* (Rozanow, Smulikowska 2009: 114), umiejscowiona w południowym skrzydle klasztoru, obok lewej nawy głównej kaplicy Cudownego Obrazu, dawniej refektarz mniejszy, mieści się w przyziemiu skrzydła południowego, powstała w pierwszej połowie XVII w.; *Sakramentu Pokuty* — zlokalizowana w dawnej Sali Maryjnej, usytuowanej tuż przy bramie wejściowej na Jasną Górę; *Pamięci Narodu im. o. Kordeckiego* — znajduje się w dawnej dzwonnicy, powstałej w XVII w., konsekrowanej jako kaplica 3 maja 1989 r., położona nad południowo-wschodnią częścią prezbiterium bazyliki, pełni funkcję mauzoleum — na wszystkich ścianach w oszklonych niszach umieszczono urny z prochami Polaków poległych w obronie ojczyzny.

OŁTARZE

W częstochowskim sanktuarium znajduje się 21 ołtarzy, z czego 12 zlokalizowanych jest w bazylice, są to: ołtarz główny: *Wielki Ołtarz // Wniebowzięcia i Koronacji NPM* oraz ołtarze boczne — w nawie prawej: *św. Anny*, *św. Józefa z Dzieciątkiem* (pierwotnie *św. Łukasza*), *Pokłon Mędrców ze Wschodu* (dawniej *św. Franciszka Ksawerego*), *św. Kazimierza*; w nawie lewej: *św. Joachima* (również pw. *Matki Boskiej Różańcowej*), *św. Jadwigi Królowej* (wcześniej *św. Jana Nepomucena*), *św. Augustyna* (dawniej *św. Stanisława Biskupa i Męczennika*), *Bożego Narodzenia*, *św. Maksymiliana Marii Kolbego* (dawniej *św. Zyty*); w kaplicach: *św. Antoniego Padewskiego* (w kaplicy św. Antoniego Padewskiego), *Chrystusa* (w kaplicy św. Aniołów Stróżów), *św. Walentego* (w kaplicy Świętych Relikwii; pierwszy ołtarz z 1677 r. pw. *św. Barbary*).

Sześć ołtarzy umiejscowionych jest w kaplicy Cudownego Obrazu: ołtarz główny pw. *Matki Boskiej* (ufundowany w 1650 r. przez Jerzego Ossolińskiego) oraz ołtarze boczne pw.: *MB Bolesnej* (północny), *Chrystusa Ukrzyżowanego* (południowy), *Ofiarowania Matki Boskiej* (za pierwszym filarem, licząc od wschodu, po stronie północnej), *Narodzenia MB* (za pierwszym filarem, licząc od wschodu, po stronie południowej), *Nawiedzenia św. Elżbiety* (za drugim filarem, licząc od wschodu, po stronie północnej), *Zwiastowania NMP* (za drugim filarem, licząc od wschodu, po stronie południowej).

Ponadto wśród chrematonimów odnoszących się do jasnogórskich ołtarzy wymienić należy jeszcze onimy: *św. Wacława* (w zakrystii) oraz *św. Jana Ewangelisty* (w Sali Rycerskiej), a także utworzony na murach obronnych od strony parków ołtarz *Przed Szczytem*.

OBRAZY, CYKLE POLICHROMII (MALOWIDŁA ŚCIENNE I SKLEPIENNE ORAZ MEDALIONY)

W kościele do najciekawszych dzieł sztuki malarskiej należą:

a) w przęsłach prezbiterium (malowidła sklepienne oraz medaliony powstałe w XVII w., restaurowane w latach 1910–1916) cykl pt. *Historia, chwała i triumf Krzyża Świętego* (Rozanow, Smulikowska 2009: 30–31), np.: *Krzyż wsparty na globie ziemskim podtrzymywany przez anioła*, *Grzech pierworodny z wyrastającym z Drzewa Wiadomości Krzyżem*, *Adoracja Krzyża przez reprezentantów różnych ludów*, *Znalezienie i Podwyższenie Krzyża Świętego przez cesarza Herakliusza*, *Rozproszenie nieprzyjaciół Krzyża*, *Upokorzenie nieprzyjaciół Wiary liżących ziemię*;

b) w nawie głównej i bocznej cykl polichromii (malowidła i medaliony) pt. *Chwała Najświętszej Pannie Marii*, zobrazowana w cudach Matki Boskiej, również Częstochowskiej, oparta na oryginalnych zapisach w *Księdze cudów*, dominuje tu symbolika maryjna (Rozanow i Smulikowska 2009: 31), np.: *NPM Niepokalanie Poczęta na globie ziemskim*, *Przywrócenie wzroku ślepemu*, *Uzdrowienie chorych*, *NPM Łaskawa*, *Uratowanie górników zasypanych w kopalni srebra w Olkuszu*, *NPM pogromicielka Szwedów*, *Dziękczynienie króla Jana III z małżonką Marią Kazimierą za zwycięstwo wiedeńskie w 1683 przed NPM z Dzieciątkiem*, *Uzdrowienie opętanych*, *Wyzwolenie więźniów*;

c) w przęsłach nawy głównej cykl hagiograficzny — postacie świętych i błogosławionych, m.in. patronów polskich oraz zakonu paulinów (Rozanow, Smulikowska 2009: 31–32), np.: *Święty Józef*, *Święty Antoni Opat*, *Święty Hieronim*, *Święty Karol Boromeusz*, *Święty Jan Chrzciciel*, *Święty Stefan król Węgier*, *Święty Wawrzyniec*, *Święta Maria Magdalena*, *Święta Maria Egipcjanka*, *Święta Pulcheria*, *Święta Helena*, *Błogosławiona Kinga*, *Błogosławiona Salomea*, *Błogosławiony Stanisław Kostka*, *Błogosławiony Stanisław z Oporowa*, *Dawid z harfą*;

d) w nawie północnej malowidła z symboliką maryjną (Rozanow, Smulikowska 2009: 32), m.in.: *NPM uwalniająca dusze z ogni czyśćcowych, wstępująca na szczyt góry po wykutych stopniach, NPM wiodąca pielgrzymów ku widocznemu na wzgórzu klasztorowi jasnogórskiemu, NPM ożywiająca prochy zmarłych; NPM nalewająca poranionemu balsam w rany, NPM jako Królowa upokarzająca przed swym ołtarzem nieprzyjaciół, Gołąbka Pokoju i gałązka oliwna;*

e) w nawie południowej przedstawienia głównie o tematyce militarnej, sceny z ksiąg cudów i kronik jasnogórskich, np.: *Wieża warowna z zawieszonymi tarczami, Anioł osłaniający glob ziemski tarczą z wizerunkiem Matki Boskiej Częstochowskiej, NPM jako światłość nocy na tle dwunastu gwiazd, NPM osłaniająca płaszczem klasztor jasnogórski ostrzeliwany przez wroga, Wizerunek MB Częstochowskiej ukazujący się wśród fal rozbitkom na znak ocalenia* (Rozanow, Smulikowska 2009: 32–33);

f) na ścianach podchórzy (Rozanow, Smulikowska 2009: 33): *Święty Paweł Eremita w pustelni, Święty Antoni Opat udający się do klasztoru, Wizja bł. Stanisława z Oporowa, Jezus, Wizja św. Antoniego Padewskiego z NPM z Dzieciątkiem w obłokach;*

g) przy ołtarzu głównym znajdują się obrazy: *NPM, Trójcy Świętej, Ukrzyżowania, Świętych Piotra i Pawła, Wszystkich Świętych;* przy ołtarzach bocznych: *Święty Józef z Dzieciątkiem, Święta Anna Samotrzeć, Święty Maksymilian Maria Kolbe, Święty Augustyn z pokonaną Herezją u stóp, Święty Kazimierz, Apoteoza św. Jana Nepomucena, Niewiasty jerozolimskie, Pokłon Mędrców ze Wschodu, Pokłon pasterzy, Pokłon Trzech Króli* (Rozanow, Smulikowska 2009: 35–36).

Również kaplice bazyliki są bogato ozdobione dziełami sztuki malarskiej:

a) w kaplicy św. Pawła Eremity znajdują się medaliony (Rozanow, Smulikowska 2009: 43–46), m.in.: *Święty Paweł przy pieczarze góry Kołzim odziany przez anioła w tunikę palmową; Spotkanie i wspólny posiłek św. Pawła Eremity z Antonim Opatem; Śmierć św. Pawła;* obrazy: *Święty Zygmunt, Święta Tekla, Święta Teresa z Avila, Święty Maurycy, Święta Pulcheria, Święta Helena; Apoteoza św. Pawła Eremity, Święty Hieronim przy pisaniu żywota św. Pawła, Święty Antoni Opat relacjonujący swoją wizję przekazania z Nieba palmowej tuniki eremity;*

b) w kaplicy Aniołów Stróżów medaliony wyrażające Chwałę Krzyża i Mękę Chrystusa (Rozanow, Smulikowska 2009: 49–51): *Wąż miedziany, Chrystus podejmujący Ofiarę Krzyża, Chrystus niosący krzyż na Golgotę, Chrystus Zwycięski z krzyżem, zbawiający pogan;* obraz: *Siedmiu św. Archaniołów adorujących Trójcę Świętą;*

c) w kaplicy pw. św. Antoniego Padewskiego malowidła sklepienne przedstawiające sceny z żywota św. Antoniego: *Uzdrowienie chorych, Spotkanie świętego z królem, Chleb św. Antoniego;* w ościeżach okien: *Święty na tle klasztoru, Dysputa z królem, Powitanie braci zakonnych;* obrazy: *Wizja św. Antoniego Padewskiego z Dzieciątkiem Jezus w ramionach, NPM w obłokach, Cud św. Antoniego z osłem;*

d) w kaplicy Świętych Relikwii (Rozanow, Smulikowska 2009: 41): *Święte Apolonia i Agnieszka, Święta Tekla, Święty Walenty, Święty Juda Tadeusz;*

e) w kaplicy pw. Najświętszego Sakramentu: *Wizja bł. Euzebiusza, Lata dziecięce Chrystusa i Ofiarowanie Chrystusa w świątyni* (XVII w.).

W kaplicy Cudownego Obrazu centralne miejsce zajmuje obraz *MB z Dzieciątkiem//MB Częstochowska*. Odwrocie Cudownego Obrazu (Rozanow, Smulikowska 2009: 84–86) zakrywa malowidło *Mensa Mariana (Stół Maryjny)* z około 1705 r., które przedstawia cztery etapy wędrówek obrazu, zatytułowane: *Rozgromienie floty nieprzyjacielskiej, Modlitwa księcia Władysława Opolczyka przed obrazem w kaplicy zamkowej w Belzie, Przekazanie paulinom obrazu przez księcia Władysława Opolczyka, Wskreszenie przed obrazem na Jasnej Górze matki z dwojgiem dzieci w roku 1540, Oblężenie Jasnej Góry przez Szwedów w 1655 roku*.

Ponadto wymienić można obraz pt. *Komunia Jagiellonów*, malowidła sklepienne i ściennie (Rozanow i Smulikowska 2009: 75–78), m.in.: *Zwiastowanie, Uciezka do Egiptu, Boże Narodzenie, Pokłon Pasterzy, Pokłon Trzech Króli, Ofiarowanie w świątyni, Anioł nakazujący Józefowi uciezkę do Egiptu, Tronująca Najświętsza Panna Maria z Dzieciątkiem, Apokaliptyczna Księga Siedmiu Pieczęci, Anioł w obłokach, Męczeństwo Wilgefertis, Najświętsza Panna Maria Pogromczyni Herezji, Oblężenie Jasnej Góry przez Szwedów w 1655 i odwrót wojsk spod twierdzy, Najświętsza Panna Maria Królowa Nieba i Ziemi z Dzieciątkiem Salvatorem Mundi* oraz obrazy sztalugowe (Rozanow, Smulikowska 2009: 109–110): *Dzieciństwo Chrystusa* (z początku XVII w.; przedstawia NMP karmiącą Dzieciątko w asyście Jana Chrzciciela z barankiem i usługujących aniołków), *Ofiarowanie Chrystusa w świątyni* (z pierwszej połowy XVII w.; przedstawia NMP i św. Józefa pokazujących prorokini Annie Dzieciątko, błogosławiące Jana Chrzciciela), *Estera przed Ahaswerem* (sprzed połowy XVII w.; przedstawia Esterę padającą na kolana przed Ahaswerem w otoczeniu dworzan).

Na sklepieniu nawy głównej w medalionach umieszczono cykl 28 malowideł patriarchów, apostołów, ewangelistów, ojców i doktorów Kościoła, świętych i błogosławionych patronów Polski (Rozanow, Smulikowska 2009: 78–79, Bar 1999), m.in.: święci *Stanisław Kostka i Kazimierz Królewicz*, apostołowie *Juda Tadeusz i Jan Ewangelista, Paweł i Piotr*, święci *Kinga, Wojciech, Stanisław bp, Jadwiga Śląska*, ewangeliści *Jan i Łukasz, Święty Jacek Odrowąż, Błogosławiony Szymon z Lipnicy*, apostołowie: *Filip i Bartłomiej, Andrzej i Szymon*, święci i błogosławieni: *Jolanta, Wincenty Kadłubek, Maciej Apostoł, Salomea; Ambroży, Augustyn, Bonawentura, Anzelm, Bernard z Clairvaux, Hieronim, Tomasz z Akwinu, Albert Wielki*.

Przy ołtarzach bocznych (Rozanow, Smulikowska 2009: 101–103) znajdują się obrazy — druga para: *Wprowadzenie NPM do Świątyni, Narodzenie NPM*; trzecia para: *Nawiedzenie NPM, Zwiastowanie*.

Ikonografię kaplicy Cudownego Obrazu dopełniają stacje drogi krzyżowej (14), malowane na deskach.

Ściany kruchty zdobi obraz *Chrystus ukrzyżowany* oraz polichromia zatytułowana: *Wniebowzięcie i Koronacja NPM w otoczeniu świętych oraz Ojców*

i Doktorów Kościoła, a zakrytą 12 malowideł, m.in.: *Porażenie Heliodora w świątyni jerozolimskiej przed ołtarzem z Arką Przymierza, Personifikacja Sprawiedliwości i anioł ukazujący szalę niebiańską, Porażenie Heliodora w świątyni jerozolimskiej, Salomon z orszakiem przynoszący dary do świątyni jerozolimskiej, Postać w ciemnej chuście kuszona przez węża.*

Wystrój wzbogacają nadto malowidła na płycinach malowanych komód. Są to: cykl 12 obrazów pt. *Droga życia wiecznego* oraz cykl obrazów z życia eremitów i pokutnic: *Święty Romuald w pustelni, Męczeństwo św. Dymfny, Święty Pafnucy błogosławiący Taidę rozpoczynającą pokutę, Ostatnia komunika Marii Egipcjanki, Kuszenie św. Antoniego, Święta Sofronia pustelnica, Święty Martynian na skalnej wypie.*

W przedsionku pomiędzy kościołem a kaplicą Cudownego Obrazu znajduje się obraz *Cud wskrzeszenia zmarłej matki z dwoma synami.*

Znajdujące się w przedsionku Sali Rycerskiej malowidła ściennie przedstawiają dzieje Jerzego Martinuzziego, paulina i kardynała Węgier: *Wstąpienie do zakonu paulinów, Biskup i skarbnik koronny Węgier, Nominacja na kardynała przez papieża Juliusza II, Zdradzieckie zamordowanie kardynała w 1551 r. przez wynajętych innowierczych zabójców, Msza żałobna przy zwłokach Martinuzziego.*

W budynku klasztoru wskazać można:

a) w środkowej celi klasztoru malowidło ściennie *Chrystus ukrzyżowany z Matką Boską i św. Janem Ewangelistą;*

b) na korytarzu: *Fundacja klasztoru przez Władysława księcia opolskiego, Napad obrazoburców husyckich na klasztor jasnogórski, Dziękczynienie królewicza Władysława IV za zwycięstwo pod Chocimiem w 1621 r., Oblężenie Jasnej Góry przez Szwedów w 1655 r., Król Jan Kazimierz w 1661 r. przyjmujący na Jasnej Górze hołd Kozaków zaporoskich, Ślub Michała Korybuta Wiśniowieckiego z księżniczką austriacką Eleonorą, Uroczyste przewiezienie z Rzymu na Jasną Górę w 1681 r. relikwii męczenników Honorata i Kandyda, na jubileusz 300-lecia klasztoru, Jan III Sobieski z synami w 1683 r. na Jasnej Górze przed wyprawą wiedeńską, Uroczyste wprowadzenie obrazu Matki Boskiej Częstochowskiej do odbudowanego po pożarze kościoła jasnogórskiego; portrety św. Stefana i św. Władysława oraz poczty portretowe: *Władcy polscy od Lecha do Stanisława Augusta, Władcy węgierscy od Korwina do cesarza Józefa II;**

c) w refektarzu i korytarzu klasztoru malowidła ściennie: *Apoteoza św. Tekli, Apoteoza św. Pawła, Miłosierdzie, Czystość, Pokój, Posłuszeństwo, Ubóstwo, Pokora, Pokuta, Wstrzemięźliwość, Szczęście Publiczne (personifikacja cnót), Matka Boska Bolesna, Anioł broniący wstępu na progu Świętej Bramy, Chrystus Zbawca świata, obrazy maryjne w płycinach szaf bocznych, m.in.: *Matka Boża — Dziewica dziewic, Matka pięknej miłości, Matka pięknej nadziei, Matka uczczona, Źródło życia, Okręt kupiecki, Źródło zapieczętowane, Studnia wody żywej, Potok miodu i masła, Zwierciadło bez skazy, Tron Salomona, Niewiasta przyodziana w słońce, Cześć ludu naszego, Miasto mocy, Tarcza mających w Niej nadzieję, Wojska uszykowane**

porządnie, *Raj rozkoszy*, *Krzak płonący niespalony*, *Namiot przymierza*, *Różdżka Jessego*, *Gwiazda zaranna*, *Jutrzenka wschodząca*, *Najwyższe przebłaganie*, *Brama niebios*;

d) w przedsionku kaplicy Różańcowej malowidła ścienne: *Zwiastowanie*, *Nawiedzenie św. Elżbiety*, *Wniebowzięcie*, *Święty Kazimierz Jagiellończyk na katafalku* oraz obraz *Adoracja NPM Niepokalanie Poczętej z Dzieciątkiem przez świętych dominikańskich*.

W Muzeum 600-lecia Jasnej Góry do ciekawych ekspozycji należą obrazy postaci świętych paulińskich: *Pawła Pierwszego Pustelnika* i *Antoniego Opata*; cykl eremicki obrazów z XVII w., przedstawiających *św. Andrzeja Świerada* oraz *św. Benedykta* (płótna z XVII w., ilustrujące m.in. fundację klasztoru jasnogórskiego przez Władysława Opolczyka, zatwierdzenie zakonu paulinów przez papieża Urbana IV oraz męczeństwo paulinów na Węgrzech w czasie najazdu tureckiego w 1526 r.); portrety prowincjałów i generałów zakonu malowane w pracowni jasnogórskiej: *o. K. Biedrzychowskiego*, *o. A. Goldonowskiego*, *o. Augustyna Kordeckiego*, *o. Tobiasza Czechowicza*.

Na uwagę zasługuje również *Golgota Jasnogórska* — 18 obrazów Jerzego Dudy-Gracza ściśle związanych z Jasną Górą, dar wotywny artysty; cykl malowideł w 2001 r. umieszczony został na piętrze krużganku: *Jezus na śmierć skazany*, *Jezus bierze krzyż*, *Jezus po raz pierwszy upada*, *Jezus spotyka Maryję*, *Przypowieść o Cyrenejczyku*, *Ulica św. Weroniki*, *Jezus po raz drugi upada*, *Jezus pociesza płaczące kobiety*, *Jezus po raz trzeci upada*, *Jezus do naga odarty*, *Jezus do krzyża przybity*, *Modlitwa miejska*, *Jezus na krzyżu umiera*, *Jezus z krzyża zdjęty*, *Jezus do grobu złożony*, *Jezus zmartwychwstaje*, *Jezus ukazuje się apostołom*, *Jezus ukazuje się w Galilei*, *Wniebowstąpienie do Częstochowy*.

RZEŻBY I FIGURY

Wśród chrematonimii zespołu klasztornego Jasnej Góry wyróżnić można licznie reprezentowane nazwy figur i rzeźb. Są to:

— w kościele przy kolumnach ołtarza głównego figury czterech Ewangelistów: *św. Łukasza*, *św. Jana*, *św. Marka*, *św. Mateusza*; kompozycja rzeźbiarska *Wniebowzięcie i Koronacja NPM*;

— u zwieńczenia ołtarza: *Trójca Święta koronująca Marię*;

— przy ołtarzach bocznych pierwsza para (lewy): *Bóg Ojciec Stwórca Świata*, *Święty Joachim prowadzący Marię na naukę do świątyni pod opieką archanioła Gabriela*, *Święty Zygmunt*, *Arcykapłan Aaron*; (prawy): *Maria Niepokalanie poczęta*; rzeźba: *Święta Anna z Maryją*, figury: *Święta Anna z błogosławiącym Chrystusem* — *Zbawcą Świata*, *Zachariasz*, *Symeon*; druga para (lewy): *Święty Jan Nepomucen*;

— przy ołtarzach w nawach bocznych figury: *Święty Stanisław wskrzeszający rycerza Piotra*, *Święty Franciszek udzielający chrztu Indianinowi*, figury świętych *Grzegorza i Ambrożego*;

— przy ołtarzu pw. Bożego Narodzenia (przesło II) figura: *Archaniola Gabriela*;

— w kaplicy pw. Świętych Relikwii figury *Caritas* i *Justitia* oraz rzeźba Chrystusa: *Ecce Homo*; po bokach ołtarza w kaplicy pw. św. Antoniego Padewskiego figury *św. Joachima* i *św. Anny*;

— w kaplicy Cudownego Obrazu rzeźba *Pieta*; przy ołtarzu głównym: *Wniebowzięcie* i *Koronacja NPM* i płyciny ze scenami z żywota NPM: *Zwiastowanie* i *Nawiedzenie*; na zwieńczeniu ołtarza: *NMP Apokaliptyczna z Dzieciątkiem*; ponadto srebrne figury: *św. Pawła Pierwszego Pustelnika*, *św. Kazimierza Jagiellończyka*;

— w zakrystii rzeźba: *Chrystus Zmartwychwstały adorowany przez dwóch aniołów*;

— w kruchcie rzeźby *NPM Apokaliptycznej z Dzieciątkiem*, *św. Michała Archaniola* oraz figury *św. Pawła Eremita*, *św. Antoniego Opat*;

— nad wejściem do Wieczernika posąg *Chrystusa Króla*;

— na budynku wieży na narożnikach galerii trzeciej kondygnacji umieszczono cztery kamienne figury: *św. św. Pawła Pierwszego Pustelnika*, *Floriana*, *Jadwigi Śląskiej* i *Kazimierza*, a na balustradzie najwyższej kondygnacji cztery miedziane posągi przedstawiające: świętych *Augustyna*, *Wojciecha*, *Stanisława* oraz papieża *Leona XIII*;

— przy bramie Lubomirskich widoczne są płaskorzeźby: świętych *Michała Archaniola*, *Pawła Pierwszego Pustelnika* i *Antoniego Opat*;

— w otoczeniu twierdzy umiejscowione są kamienne rzeźby: *Chrystus Zbawca Świata*, *NPM*, *Święty Paweł Eremita*, *Matka Boska*, *Święty Antoni Opat*, *Święty Kazimierz*;

— u wylotu wjazdu, przy drodze rzeźba *Święty Jan Chrzciciel pod krzyżem*;

— w otoczeniu placu umieszczone zostały figury świętych *Jana Nepomucena* (z 1724 r.) i *Prokopa* (z drugiej połowy XVIII w.), a na placu Przed Szczytem na kolumnie — figura *Matki Boskiej*;

— wzdłuż murów w parku klasztorным otaczającym z trzech stron mury sanktuarium (dawne fosy fortecy) zbudowano w latach 1900–1913 według projektu Stefana Szyllera 14 stacji *Drogi Krzyżowej*; grupy rzeźbiarskie są odlane w brązie i umieszczone na granitowych postumentach z potężnych głazów i polerowanego granitu;

— na placu wokół klasztoru w latach 1989–2005 powstało 20 stacji *Drogi różańcowej* z 20 tajemnicami różańcowymi.

POMNIKI

Wśród monumentów jasnogórskich wymienić należy pomniki: *kardynała Stefana Wyszyńskiego* z 1997 r. (w pobliżu bramy Lubomirskich), *o. Augustyna Kordeckiego* z 1859 r. (ulożony na wałach, w centralnej części bastionu Królewskiego), *Jana Pawła II* z 1999 r. (na bastionie Świętej Trójcy).

MOZAIKI

Na uwagę zasługują także dwie mozaiki posadzkowe zatytułowane *MB Królowa* (przy bramie Lubomirskich) i *Adoracja MB Częstochowskiej przez św. św. Pawła Eremitę i Jana Ewangelistę w otoczeniu aniołów* (przy budynku apteki).

DZWONY

Wartość historyczną ma jasnogórski dzwon pw. *Jezus Maria* z 1544 r. Dwa inne, pw. *Maria* oraz *Paweł*, odlane zostały w 1912 r. (Rozanow, Smulikowska 2009: 173).

ODZNACZENIE

Od 4 czerwca 1979 r. w chrematonimii sanktuarium pojawił się również faleronim *Złota Róża* — odznaczenie papieskie nadane Cudownemu Wizerunkowi Matki Bożej Jasnogórskiej przez Jana Pawła II.

Zaprezentowane nazewnictwo odnoszące się do poszczególnych obiektów, mieszczących się w obrębie zespołu klasztornego na Jasnej Górze, reprezentuje różne typy chrematonimów o heterogenicznej motywacji kulturowej i rozmaitych strukturach nazewniczych. Charakter opracowania uniemożliwia ich szczegółowy i wyczerpujący opis. Dlatego przedstawiona poniżej tabela stanowi próbę (uproszczonego i niedoskonałego) usystematyzowania uwarunkowań kulturowo-językowych chrematonomastykonu jasnogórskiego sanktuarium.

Określenia różniące się tylko formą językową (gramatyczną) typu *brama Jagiellońska//Jagiellonów* potraktowano jako warianty językowe tego samego onimu. Jako odrębne jednostki onimiczne uwzględniono natomiast określenia wariantywne (dawne i współczesne) związane z różną motywacją nazw tego samego denotatu, np. *kaplica pw. Aniołów Stróżów//pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa//Jabłonowskich*.

Nawarstwiający się przez wieki chrematonomastykon Jasnej Góry — ściśle połączony z podwójną rolą tego miejsca, które od początku związane było z kultem maryjnym i dodatkowo pełniło funkcje obronne jako Forteca Jasnogórska — obej-

muje przede wszystkim ideonimy — 441 określeń, w mniejszym stopniu patrocini — 46 onimów, a także chrematonimy odnoszące się do różnych obiektów (budynków, pomieszczeń itp.) — 42 nazwy oraz faleronim. Wśród nazw dzieł sztuk plastycznych wyraźnie dominuje leksyka mariologiczna i hagiograficzna oraz mieszana, w mniejszym stopniu chrystologiczna, trynitarna i angelistyczna.

Uwzględniając aspekt motywacyjny, analizowane chrematonimy można podzielić zasadniczo na dwie grupy. Pierwszą stanowią nazwy bezpośrednio związane ze sferą sacrum, motywowane głównie przez: teonimy i hagonimy o różnej proveniencji (m.in. osoby Trójcy Świętej, Jezus Chrystus, Maryja, Biblia, święci i błogosławieni, w tym patroni polscy), imiona lub imiona i nazwiska duchownych zasłużonych dla Kościoła, zasłużonych braci zakonu paulinów, a także przełożonych klasztoru jasnogórskiego oraz określenia odapelatywne m.in. związane ze scenami z żywotów świętych i błogosławionych, np. malowidło ściennie *Wstąpienie do zakonu paulinów* z dziejów Jerzego Martinuzziego, paulina i kardynała Węgier; leksykę religijną, np. kaplica pw. *Najświętszego Sakramentu* czy pw. *Świętych Relikwii*; metafory i symbole religijne o różnej genezie, zwłaszcza biblijnej, np. obraz *Krzew gorejący*, rzeźba *Caritas*, malowidło ściennie *Milosierdzie*.

Do drugiej grupy należą nazwy niezwiązane bezpośrednio ze sferą sacrum, motywowane przez antroponimy (m.in. świeckich fundatorów różnych obiektów w obrębie kompleksu sanktuarium, postaci historycznych, np. kaplica *Denhoffów*, bastion *Szaniawskich*, brama *Stanisława Augusta*), oronim (*Jasna Góra*), toponimy (np. *Belza*), etnonimy (np. *Szwedzi*, *Kozacy*) oraz nazwy pospolite związane głównie z historią powstania klasztoru, jego dziejami oraz lokalizacją desygnatów na wzgórzu jasnogórskim lub w obrębie kompleksu klasztorowego, np. ołtarz *Przed Szczytem*.

Pod względem budowy językowej wśród badanych onimów wyraźnie dominują nazwy analityczne o charakterze deskryptywno-informacyjnym. Konstrukcje typu frazematycznego nie tylko nazywają, ale i opisują obiekty, np. rzeźba *Święty Joachim prowadzący Marię na naukę do świątyni pod opieką archaniola Gabriela*, malowidło ściennie *Okręt na wzburzonych falach z rozwiniętymi żaglami*.

Na uwagę zasługuje występowanie ciągów tematyczno-leksykalnych, a obecność niektórych onimów (teonimów, hagonimów) w obrębie serii umotywowana jest ich wartością konotacyjną. W aktach kreacyjnych ujawniają się przede wszystkim determinanty pozajęzykowe, zwłaszcza ranga denotatu (Cieślíkowa 1994: 193–194; Handke 1997: 447).

Nazwy odtopograficzne, wskazujące na naturalne lub urbanistyczne właściwości obiektów w przestrzeni zespołu klasztorowego, stanowią nieliczną grupę. Bogato natomiast reprezentowane są nazwy pamiątkowe, na które składają się przede wszystkim ideonimy powstałe od podstaw antroponimicznych i apelatywnych, wskazujących na ważne wydarzenia z historii kraju lub samego klasztoru — nazwy nawiązujące do postaci historycznych, wydarzeń, miejsc, faktów, np. *Fundacja*

klasztoru przez Władysława księcia opolskiego, Król Jan Kazimierz w 1661 r. przyjmujący na Jasnej Górze hołd Kozaków zaporoskich.

Podsumowując, należy zauważyć, że analizowane nazewnictwo jest ściśle powiązane z historią i podwójną rolą jasnogórskiego sanktuarium. Tym samym motywacja kulturowa chrematonomastykonu Jasnej Góry łączy motywację religijną z pamiątkową i topograficzną.

Motywacja leksykalna i kulturowa jasnogórskiego chrematonomastykonu (z liczbą onimów)

Motywacja kulturowa nazw z charakterystyką podstaw leksykalnych ⁶	Typy chrematonimów			
	ideonimy	patrocinia ⁷	faleronimy	inne
1. Święta Trójca onimy trynitarne ⁸ onimy trynitarne + apelatywy	5 4 1	1 1 0	0 0 0	0 0 0
2. Chrystus onimy chrystologiczne ⁹ onimy chrystologiczne + apelatywy onimy chrystologiczne + antroponimy + apelatywy, w tym leksyka biblijna	74 11 50 13	4 4 0 0	0 0 0 0	1 0 0 1
3. Maryja onimy maryjne ¹⁰ onimy maryjne + apelatywy onimy maryjne + inne onimy + apelatywy, w tym leksyka biblijna	87 25 21 41	14 14 0 0	0 0 0 0	1 0 0 1

⁶ W analizie nie brano pod uwagę odmian schematyzmów typu: *św. Paweł Pierwszy Pustelnik* — *św. Paweł Eremita*.

⁷ Patrocinium, inaczej wezwanie, jest śladem obecności świętych w świątyniach. Określenie to wodzi się z języka łacińskiego, w którym oznacza 'opiekę, ochronę' (Dziwiątkowski 2002: 7; Kumor 2006: 73).

⁸ Stanowią je określenia *Trójcy Świętej*, *Ducha Świętego*, przymiotów Bożych, np. *Opatrzność* (Mieczkowski i in. 2011: 278).

⁹ Nazwy obejmują: określenia osobowe, np. *Salwator*, *Święta Rodzina*; dogmatyczne, np. *Zmartwychwstanie*, *Boże Ciało*, i ewangeliczne, np. *Przemienienie*, *Krzyż Święty* (Mieczkowski i in. 2011: 278).

¹⁰ Nazwy obejmują: określenia dogmatyczne, np. *Niepokalane Poczęcie NMP*; ewangeliczne, np. *Nawiedzenie NMP*; dewocyjne, np. *MB Różańcowa*; związane z przywilejami maryjnymi, np. *MB Łaskawa*; nawiązujące do miejsc kultu, np. *MB Częstochowska*, i szczególnego orędownictwa, np. *Królowa Korony Polskiej*. Uwzględniono wariantywe nazwania *Bożej Rodzicielki*, m.in.: *Matka Boża*, *Najświętsza Maryja Panna*, *Bogarodzica* (Mieczkowski i in. 2011: 278).

Motywacja kulturowa nazw z charakterystyką podstaw leksykalnych ⁶	Typy chrematonimów			
	ideonimy	patrocinia ⁷	faleronimy	inne
4. Aniołowie	2	1	0	0
onimy anielskie	1	1	0	0
onimy anielskie + apelatywy	1	0	0	0
5. Święci i błogosławieni	156	23	0	0
hagionimy	129	23	0	0
hagionimy + apelatywy	20	0	0	0
hagionimy onimy świętych + inne onimy + apelatywy	2	0	0	0
apelatywy związane ze scenami z żywotów świętych ¹¹	5	0	0	0
6. Kategorie mieszane	22	2	0	0
— trynitarno-anielska	1	0	0	0
onimy	0	0	0	0
onimy + apelatywy	1	0	0	0
— chrystologiczno-maryjna	11	1	0	0
onimy	3	1	0	0
onimy + apelatywy	8	0	0	0
— chrystologiczno-maryjno-hagionimiczna	2	0	0	0
onimy	0	0	0	0
onimy + apelatywy	2	0	0	0
— maryjno-hagionimiczna	3	0	0	0
onimy	0	0	0	0
onimy + apelatywy	3	0	0	0
— maryjno-hagionimiczno-anielska	1	0	0	0
onimy	0	0	0	0
onimy + apelatywy	1	0	0	0
— hagionimiczno-chrystologiczna	4	1	0	0
onimy	2	1	0	0
onimy + apelatywy	2	0	0	0
7. Tradycja chrześcijańska	75	1	0	6
leksyka religijna ¹²	63	1	0	6
onimy duchownych	8	0	0	0
onimy biblijne + apelatywy	4	0	0	0

¹¹ Są to nazwy, w których nie pojawia się imię świętego lub błogosławionego, a które są ściśle związane z życiem poszczególnych postaci.

¹² Leksyka odnosząca się do terminologii i symboliki chrześcijańskiej, wyrazy związane historycznie z wiarą i obrzędami religijnymi.

Motywacja kulturowa nazw z charakterystyką podstaw leksykalnych ⁶	Typy chrematonimów			
	ideonimy	patrocinia ⁷	faleronimy	inne
8. Historia Cudownego Obrazu, sanktuarium i/lub kraju	19	0	0	14
onimy niekonsekrowanych osób świeckich lub duchownych	4	0	0	10
onimy osób niekonsekrowanych + apelatywy	6	0	0	2
chrematonim + apelatywy	1	0	0	1
chrematonim + inne onimy + apelatywy	4	0	0	0
etnonim + apelatywy	1	0	0	0
apelatywy	3	0	0	1
9. Lokalizacja, przeznaczenie obiektów, ich charakterystyka	1	0	1	20
oronim	0	0	0	1
antroponim + apelatywy	0	0	0	1
apelatywy	1	0	1	18

LITERATURA

- Badyda E. 2011: *O problemach z ustaleniem postaci chrematonimu — na przykładzie nazw polskich wyrobów cukierniczych*, [w:] M. Biolik, J. Duma (red.), *Chrematonimia jako fenomen współczesności*, Wyd. UWM, Olsztyn, s. 31–42.
- Bar J. 1999: *Polscy święci*, Wyd. ATK, Kraków.
- Braun J. 1977: *Częstochowa. Urbanistyka i architektura*, Arkady, Warszawa.
- Cieślakowa A. 1994: *O motywacji w onomastyce*, „Polonica” XVI, s. 193–199.
- Dziewiątkowski J. A. 2002: *Analiza onomastyczno-językowa wezwań kościołów i kaplic w archidiecezji gnieźnieńskiej*, Wyd. Archidiecezji Gnieźnieńskiej, Gniezno.
- Gałkowski A. 2008: *Chrematonimy w funkcji kulturowo-użytkowej. Onomastyczne studium porównawcze na materiale polskim, włoskim, francuskim*, Wyd. UŁ, Łódź.
- Handke K. 1997: *Stosunek użytkowników do nazewnictwa miejskiego*, [w:] taż, *Rozważania i analizy językoznawcze*, Sławistyczny Ośrodek Wydawniczy, Warszawa, s. 445–454.
- Kumor J. 2006: *Wezwania kościołów parafialnych oraz parafii (archi)diecezji lubelskiej w latach 1805–2005*, „Teki Komisji Historycznej Lubelskiego Oddz. PAN” 1, s. 72–98.
- ks. Mieczkowski J., ks. Gilski M., ks. Cholewa M. 2011: *Hierarchia prawd a patroni kościołów*, „Liturgia Sacra” XVII, nr 2, s. 273–283.
- Rożanow Z., Smulikowska E. 2009: *Zabytki sztuki Jasnej Góry. Architektura. Rzeźba. Malarstwo*, Śląskie Centrum Dziedzictwa Kulturowego w Katowicach, Katowice.

CHREMATONYMY OF JASNA GÓRA MONASTERY AND ITS CULTURAL BACKGROUND

SUMMARY

The subject of the paper is the description of proper nouns denoting different objects located in Jasna Góra Monastery of the Pauline Order in Częstochowa. *Nomina propria* refer to the buildings, including their external (basilica, bastions, gates, museums, buildings, bells) and internal (porches, chapels, halls) elements and also to such objects as high altars and bye-altars, sculptures, wall paintings and easel paintings, cycles of polychrome on wall and vault paintings and medallions. The discussed chrematonyms include, among others, patrocina, hagionyms, ideonyms, teonyms. Taking into consideration a motivation aspect, the analyzed proper nouns can be generally divided into two groups. The first one are the names directly connected with the sphere of the sacred, formed from onyms of different provenance (e.g. the persons of the Trinity, Mary, the Bible, names of saints and blessed, including patron saints of Poland, distinguished brethren of the Pauline Order, priors of Jasna Góra Monastery) and derived from common names (e.g. connected with the scenes from the lives of saints and blessed, Marian symbols). The second group are the names not directly connected with the sphere of the sacred derived from onyms (e.g. names of lay founders of different objects in the sanctuary complex) and common names connected with the history of the foundation of the monastery and its history, including the siege of Jasna Góra by the Swedes in 1655 or location of designates. The article was written from a diachronic perspective which allowed for the inclusion of the original names of some objects. Therefore, in the onomastic and cultural analysis the variations of the names were included, such as, chapel of the Jabłonowski family/Holy Guardian Angels, Sacred Heart of Jesus/Our Lady of Kodeń.

Key words: chrematonym, hagionym, ideonym, patrocinium, teonym